

CZU 349.6

RĂSPUNDEREA TRANSFRONTALIERĂ PENTRU PREJUDICIUL CAUZAT REGNULUI ANIMAL

Evghenia GUGULAN ,
asistent universitar, doctorandă
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova
ORCID: 0000-0002-5960-1164

REZUMAT

În cadrul evoluției umanității, treptat s-a conștientizat faptul că natura, cu toate resursele sale, nu este nelimitată și perpetuu regenerabilă. Astfel, nu se mai pune problema „îmblânzirii naturii”, ci a constatării faptului că omul este o parte intrinsecă a mediului, fapt pentru care protecția și conservarea acestuia înseamnă, de fapt, asigurarea habitatului necesar pentru continuarea existenței sale.

Drept consecință, în vederea supraviețuirii întregii planete, s-a conturat necesitatea de a lua măsuri urgente și necesare privind responsabilizarea omului, societății, statelor și comunităților internaționale. Astfel, comunitatea internațională a considerat că unul din mijloacele de realizare a protecției mediului îl constituie răspunderea pentru prejudiciile cauzate mediului și componentelor sale, însă stabilirea unui regim transfrontalier al acestui tip de răspundere s-a dovedit a fi un lucru dificil de realizat.

Prezenta cercetare prezintă o abordare integrată a problemelor de mediu la nivel transfrontalier, respectiv legătura organică existentă între mecanismul de prevenire a prejudiciilor cauzate regnului animal și mecanismul răspunderii, evidențiindu-se faptul că nu se poate face o clasificare a lor din punct de vedere al utilității în prevenirea deteriorării mediului, fiecare având o importanță bine determinată în protecția mediului per ansamblu.

Cuvinte-cheie: poluare, protecția mediului, răspunderea transfrontalieră, prejudiciu, daună de mediu, regnul animal.

SUMMARY

During the evolution of humanity, people gradually realized that nature with all its resources is not limited and perpetually renewable. In this way, there is no more question of 'taming nature', but of the realization that man is an inseparable part of the environment, a fact that means the protection and conservation of the environment, which actually provides the habitat necessary for its continued existence.

As a consequence, in order to ensure the survival of the planet as a whole, it has become necessary to take urgent and necessary measures to make people, society, states and international communities responsible. Thus, the international community has considered that one of the means of achieving environmental protection is liability for damage to the environment and its components, but establishing a transboundary liability regime has proved difficult.

This research presents an integrated approach to cross-border environmental issues, i.e., the organic link between the mechanism of preventing damage to the animal kingdom and the mechanism of liability, and it is clear that it is not possible to classify them in terms of their usefulness in preventing damage to the environment, as each has a well-defined importance in environmental protection as a whole.

Keywords: pollution, environmental protection, transboundary liability, damage, environmental damage, animal kingdom.

Introducere. Protecția mediului constituie un obiectiv ce este integrat în problemele de ordin social, politic și economic, în activități desfășurate la nivel national, regional sau glo-

bal. Poluarea mediului și a resurselor sale privește pe toată lumea, deși din diferite puncte de vedere care, ocazional, sunt conflictuale. Dificultatea constă în găsirea unui echilibru în-

tre interesele publice, industriale și individuale [10, p.39].

Mijlocul tradițional de realizare a prescripțiilor normelor juridice este răspunderea care are, la rândul său, un impact mai redus în domeniul protecției mediului și prezintă multiple particularități. Tendința generală se focusează pe necesitatea reglementării acțiunilor care ar putea afecta mediul, în vederea prevenirii vătămărilor, și mai puțin pe calea răspunderii, deoarece prejudiciile ecologice sau de mediu adesea au consecințe definitive, deteriorarea având caracter ireversibil, iar cuantificarea prejudiciului devenind exorbitantă.

Potrivit unei opinii doctrinare [8, p.349], o astfel de intervenție *a posteriori* pe tărâmul „răului înfăptuit” rămâne de multe ori incertă, iar efectele sale nu conferă o reparație completă și eficientă. Or, instituția răspunderii pentru prejudiciile cauzate mediului constituie ultima instanță pasibilă de a remedia, restabili total sau parțial echilibrul ecologic deteriorat. Cunoaștem, că răsfrângerea daunelor de mediu nu are hotare și nu poate fi oprită chiar și în cazul instituirii acestora. Principiul general, potrivit căruia orice încălcare a unei obligații decurgând dintr-o normă juridică declanșează răspunderea autorului încălcării și obligația acestuia de a repara eventualul prejudiciu, caracterizează atât ordinea juridică internă, cât și ordinea juridică internațională [11, p.355].

În dreptul internațional contemporan, răspunderea statelor, precum și a altor subiecte de drept internațional, intervine în două situații distincte, dând naștere la două tipuri de răspundere:

a) Răspunderea pentru fapte sau acte ilicite din punct de vedere al dreptului internațional (încălcarea normelor dreptului internațional convențional sau cutumiar);

b) Răspunderea pentru consecințe prejudiciabile rezultând din activități care nu sunt interzise de dreptul internațional, activități licite *per se* [12, p.10].

Metodologia studiului. La elaborarea acestui studiu au fost folosite publicații științifice din domeniul dreptului mediului, dreptului mediului și al climei, precum și actele normative în vigoare, respectiv, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda descriptivă, meto-

da de analiză comparativă, metoda analizei logice prin aplicarea procedeeleor de deducție și de sinteză, metoda analizei funcționale.

Rezultate obținute și discuții. La nivel național *Constituția Republicii Moldova* [4] în art.37 alin.1 consfințește dreptul fiecărui om la un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive. Totodată alin.4 al aceluiași articol prevede că: „persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice”. Ca urmare, deducem că legislatorul a menționat doar o formă a răspunderii - contravențională omițând și alte forme ale răspunderii de mediu, cum ar fi, de pildă, cea penală sau civilă.

În literatura de specialitate noțiunea de poluare a fost tratată în mod diferit. Astfel, termenul de „**poluare transfrontalieră**” a fost utilizat pentru prima dată în *Recomandarea Consiliului OCDE din 14 noiembrie 1974 privind principiile poluării transfrontaliere*, reluată cu unele modificări în alte texte internaționale. Conform acestui document, **prin poluare se înțelege** introducerea de către om, direct sau indirect, a substanțelor ori a energiei de mediu, care antrenează consecințe prejudiciabile, capabile de a pune în pericol sănătatea umană, a vătăma resursele biologice și sistemele ecologice, a aduce atingere acordurilor ori a jena alte utilizări legitime ale mediului.

Termenul de „**poluare transfrontalieră**”, la fel, a fost utilizat și în *Convenția de la Geneva din 13 noiembrie 1979 cu privire la poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi*, în contextul căreia aceasta desemna poluarea atmosferică în zonele de frontieră dintre două state. [1, Art.1, punctul B al Convenției].

Din definițiile menționate putem desprinde și „consecințele prejudiciabile, daune...”, adică urmările care se produc în urma folosirii poluanților. Practic, constatăm prezența faptelor (actelor de poluare) și a consecințelor (daunei de mediu).

Putem vorbi despre un mediu nepremejdios doar în situațiile când acesta nu este periclitat de factori care ar duce la astfel de cazuri, simplu vorbind, atunci când lipsesc factori

poluanți sau însăși starea de poluare.

Noțiunea de poluare (din latină „*pollouere*”- a murdări, a pângări, a profana) poate fi înțeleasă ca:

– O activitate de distrugere a echilibrului ecologic prin vicierea mediului, punând în pericol viața, sănătatea, patrimoniul, liniștea, starea de confort a oamenilor;

– O stare de lucruri unde este stabilit un dezechilibru în urma unei activități nocive (poluant). [13, p.9];

– O introducere directă sau indirectă, ca rezultat al unei activități desfășurate de om, de substanțe, de vibrații, de căldură și/sau de zgomot în aer, în apă ori în sol, care pot aduce prejudicii sănătății umane sau calității mediului, care pot dăuna bunurilor materiale ori pot cauza o deteriorare sau o împiedicare a utilizării mediului în scop recreativ sau în alte scopuri legitime [9, p.3];

– Prejudiciile sau urmările utilizării sau folosirii substanțelor în stare solidă, lichidă sau gazoasă, care pot avea o acțiune negativă asupra organismelor vii și/sau a mediului [5, Art.3, alin.1.].

Dreptul internațional rămâne destul de reticent la acceptarea și, mai cu seamă, concretizarea ideii răspunderii internaționale a statelor pentru prejudiciile aduse mediului. Cele mai generoase sunt, în acest sens, **Declarațiile marilor reuniuni internaționale, precum cele de la Stockholm (1972) și Rio de Janeiro (1992)**; Astfel, aceasta din urmă recunoaște necesitatea pentru state de a elabora o legislație națională privind răspunderea pentru poluare și alte pagube aduse mediului, precum și indemnizarea victimelor lor (principiul 13), de a pune în practică principiul „poluatorul plătește” (principiul 16), completate cu obligația de informare a statelor între ele în caz de situație urgentă (principiul 18 și 19). Textele juridice care să permită angajarea răspunderii în domeniu rămân rare și în stare embrionară.

Adoptarea unui cadru transfrontalier în domeniul prevenirii și reparării daunelor de mediu a parcurs o perioadă îndelungată și se circumscrie problematicii aplicării unor principii de bază, cum ar cel al responsabilității și principiului „poluatorul plătește”.

La nivel unional, la 9 februarie 2000 Co-

misia Europeană a adoptat „**Cartea albă privind responsabilitatea de mediu**” [2], acest act internațional reușind să consacre un ansamblu de principii de mediu, care veneau să clarifice neajunsurile existente în cadrul normativ european. Intervenția comunitară în domeniu a fost condiționată de necesitatea asigurării coerenței politicilor și a dreptului comunitar, fiind creată o bază în vederea garantării concurenței și ameliorării funcționării unor mecanisme ale piețelor interne ale statelor membre.

Drept urmare, s-a urmărit obiectivul comun de a suplini golurile existente în legislațiile statelor membre, care permiteau o acțiune în răspundere în caz de atingere a sănătății persoanelor ori a proprietății, dar nu ar lua întotdeauna pagubele ocazionate resurselor naturale, în special cele cauzate biodiversității.

Totodată, au fost abordate mai multe chestiuni ce țin de angajarea răspunderii pentru daunele cauzate componentelor de mediu. Au fost abordate problemele ce țin de acceptarea și aplicabilitatea principiului neretroactivității regimului de răspundere, potrivit căruia, pagubele cauzate mediului ce-și găsesc originea în fapte anterioare intrării în vigoare a viitoarei directive vor continua să fie guvernate de sistemele vechi de răspundere, apărând discuții privind la aprecierea „poluărilor trecute” [8, p.363].

S-a accentuat și valoarea principiului coerenței, esența căreia se exprimă printr-un ansamblu de priorități. Astfel, Comisia Europeană a insistat asupra faptului că regimul de răspundere, în materie de mediu, nu trebuie să fie definit independent de luarea în calcul a regimurilor de prevenire aferente. Cadrul unional nu tratează în mod uniform ansamblul activităților susceptibile să cauzeze daune de mediu, în același timp ele nu protejează toate mediile, toate speciile în aceeași măsură și în aceeași manieră. În acest context, referitor la activități, în mod special sunt abordate activitățile care prezintă un pericol sporit sau care atentează cel mai mult la echilibrele naturale, mai cu seamă în privința bunurilor și mediilor victime ale acestor atentate, accentul fiind focusat asupra zonelor contaminate și asupra necesităților de a păstra biodiversitatea.

Este firesc că adoptarea unui document

unional privind responsabilizarea pentru cauzarea de daune mediului nu a fost unul suficient, ca la 23 ianuarie 2002 a fost publicată propunerea Parlamentului European și a Consiliului privind responsabilitatea de mediu în vederea prevenirii și reparării pagubelor ecologice (COM 2002/17 final), care a fost modificată la 26 ianuarie 2004 (COM 2004/55 final) și a ajuns la textul definitiv la 21 aprilie 2004, sub forma *Directivei 2004/35/CE asupra responsabilității de mediu privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului*. [3]

Potrivit prevederilor *Directivei 2004/35/CE*, „prevenirea și repararea daunelor aduse mediului trebuie să se pună în aplicare în conformitate cu principiul „poluatorul plătește”, aceasta semnificând cerința imputării poluatorului a cheltuielilor aferente măsurilor adoptate de către autoritățile publice pentru ca mediul să fie menținut într-o stare acceptabilă [7, p.116]. Totodată, se statuează, că „operatorul a cărui activitate a cauzat o daună asupra mediului sau o amenințare iminentă de producere a unei asemenea daune trebuie să răspundă financiar, pentru a-i determina pe operatori să adopte măsuri și să dezvolte practici menite să diminueze riscurile de producere a unor daune asupra mediului, astfel încât să se reducă expunerea la riscurile financiare asociate”. [3]

Din cuprinsul actului sus-menționat putem desprinde că au fost apreciate următoarele categorii de daune:

- daunele, directe ori indirecte, cauzate mediului acvatic vizat de legislația comunitară în materie de gestiune a apelor;

- daunele, directe ori indirecte, cauzate speciilor și habitatelor naturale protejate la nivel comunitar prin Directiva „păsări sălbatice” din 1979 și de Directiva „habitate” din 1992;

- contaminarea, directă ori indirectă, a solurilor care antrenează un risc important pentru sănătatea umană.

Deși documentul reglementează aplicarea principiului „poluatorul plătește”, aceasta este adesea dificilă. În acest context Directiva prescrie statelor membre obligația de a veghea ca această pagubă să fie reparată în cooperare cu exploatantul a cărui activitate a cauzat paguba.

Totodată, instituția răspunderii trans-

naționale poate fi angajată sub forma răspunderii politice, morale și materiale (patrimoniale). În materie de daună de mediu, anume răspunderea patrimonială este proprie rapoarturilor transfrontaliere. Însă pentru atragerea unui stat „*poluator*” la răspundere este necesară concretizarea anumitor factori și anume:

- Urmează de a lua în considerație faptul că actele de poluare produc efecte doar după scurgerea unei perioade de timp, uneori chiar durabile. Adică faza sesizării urmărilor nocive sau negative are un caracter perpetuu;

- Daunele sau prejudiciile provocate în urma poluării poartă caracter rareori imediat, iar de cele mai multe ori dauna se manifestă peste timp.

Întru determinarea limitelor răspunderii pentru actele de poluare transfrontalieră este necesar de a lua în calcul următoarele circumstanțe:

- Este necesar de a identifica sursa („izvorul”) poluării, inclusiv pe teritoriul unui stat străin;

- Urmează a fi identificați factorii care au contribuit la producerea daunei sau a prejudiciului;

- Realizarea monitoringului de întindere a daunei de mediu, analiza complexă a prejudiciului ce a afectat atât statul „poluator”, cât și „poluantul”;

- Determinarea victimelor poluării;

Determinarea responsabilului pentru daunele de mediu. În acest sens s-au remarcat trei sisteme:

1. Prima ipostază constă în canalizarea responsabilității [6, p.262]. Aplicarea acestui mecanism presupune desemnarea, înainte de survenirea prejudiciului, a persoanei care va suporta povara răspunderii și care, pentru aceasta, va trebui să subscrie o garanție. Ca exemplu tipic în acest sens este citată responsabilitatea pentru prejudiciile consecutive deversării hidrocarburilor în mare. Unele sisteme au cunoscut principiul canalizării răspunderii în materia accidentelor de sănătate determinate de poluare. Astfel, o lege japoneză din octombrie 1973 stabilea un fel de prezumție de cauzalitate pentru unele maladii zise specifice, determinate de poluanți, precum mercurul, cadmiul și arsenicul. Indemnizarea acestor pagube este suportată în mod direct de către po-

luatori, proporțional cu contribuția la poluare în zona respectivă.

2. O altă tehnică de desemnare a responsabililor rezidă în constituirea unui fond de indemnizare alimentat prin cotizațiile poluatorilor.

3. La rezultatele asemănătoare se poate ajunge și prin intermediul reglementărilor fiscale. În acest sens, redevența percepută de către agențiile financiare de bazin din Franța constituie un exemplu edificator.

Ținând seama de riscurile tot mai mari pe care le prezintă activitățile umane pentru mediu, legea instituie pentru prejudiciu o răspundere „cu caracter obiectiv, independent de culpă”.

Întrucât dovada existenței culpei devine inutilă, pentru a se angaja răspunderea, de acum înainte asigurarea calității mediului nu mai aparține categoriei obligațiilor de mijloc, ci devine una de rezultat [6, p.268].

Referințe bibliografice:

1. Convenția de la Geneva din 13 noiembrie 1979 cu privire la poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi. În vigoare pentru Republica Moldova din 7 septembrie 1995
2. Cartea albă privind responsabilitatea de mediu, Reflecții și scenarii pentru UE-27 până în 2025. Disponibil: https://commission.europa.eu/system/files/2017-06/cartea_alba_privind_viitorul_europei_ro.pdf
3. Directiva 2004/35/CE asupra responsabilității de mediu privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004L0035-20130718&from=EN>
4. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro
5. Legea nr.1540 din 25.02.98 privind plata pentru poluarea mediului. Publicat: 18.06.1998 în Monitorul Oficial Nr. 54-55. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135153&lang=ro#
6. DUȚU, M., Dreptul mediului, Ediția a II-a. București: Ed. C.H. Beck, 2008
7. DUȚU, M.; DUȚU, A., Dreptul mediului, Ediția

De altfel, este stabilită și o *răspundere solidară* a făptuitorilor. Aceasta înseamnă că victimă poate să se îndrepte împotriva oricăruia dintre autori spre repararea totală a pagubei, iar aceasta rămâne să se îndrepte împotriva celorlalți, între care obligația devine divizibilă.

Concluzii: Este firesc că comunitatea este preocupată de creșterea numărului de prejudicieri împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. De aceea, pentru a realiza o protecție eficace a mediului, este deosebit de importantă introducerea unor sancțiuni cu caracter descurajant mai ridicat pentru activitățile care dăunează mediului, care provoacă de obicei sau este probabil să provoace daune semnificative aerului, inclusiv stratosferei, solului, apei, animalelor sau plantelor, inclusiv în ceea ce privește conservarea speciilor.

a 4-a. București: Editura C.H. Beck, 2014.

8. DUȚU, M., Dreptul mediului și a climei, vol. I, Partea generală. București: Editura „Universul Juridic”, 2022
9. IONESCU, Cristina. Elemente de legislația mediului, 2003
10. LARSSON, Marie-Louise. The law of environmental damage – Liability and reparatiion, Kluwer Law International, 1999
11. MIGA – BEȘTELIU, R., Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public. București: Editura ALL, 2003
12. OȚEL, Monica-Elena, Răspunderea internațională în domeniul mediului. București: Editura „Universul Juridic”, 2009
13. TROFIMOV, Ig., Dreptul mediului. Chișinău, 2002
14. TROFIMOV, Ig.; GUGULAN, E.; ARDELEAN, Gr. Problema determinării limitelor răspunderii patrimoniale pentru actele de poluare transfrontalieră
15. <http://dspace.academy.police.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/294/3.%20Problema%20determ.limitelor.Trofimov%20%281%29c2%a0e2%80%94%20%d0%ba%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y>